

SOCIALINĖS ANTROPOLOGIJOS IR ETNOLOGIJOS STUDIJOS

LIETUVOS

21(30)
2021

ETNOLOGIJA

LITHUANIAN ETHNOLOGY

STUDIES IN SOCIAL ANTHROPOLOGY AND ETHNOLOGY

**AKTUALIOJI ANTROPOLOGIJA: PASAULIO LIETUVIŲ
TYRIMAI IR IŽVALGOS**

Sudarytojai ASTA VONDERAU ir VYTIS ČIUBRINSKAS

**CURRENT ANTHROPOLOGY: WORLD LITHUANIAN
ANTHROPOLOGISTS' RESEARCH AND INSIGHTS**

Edited by ASTA VONDERAU and VYTIS ČIUBRINSKAS

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS
LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY

VILNIUS 2021

Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos – mokslinis etnologijos ir socialinės ir kultūrinės antropologijos žurnalas. Jame spausdinami recenzuojami straipsniai, konferencijų pristatymai, knygų recenzijos ir apžvalgos, kurių temos pirmiausia apima Lietuvą ir Vidurio/Rytų Europą. Žurnalas pristato mokslo aktualijas ir skatina teorines bei metodines diskusijas. Tekstai skelbiami lietuvių arba anglų kalba.

Lithuanian Ethnology: Studies in Social Anthropology and Ethnology – is a peer reviewed journal of ethnology and social and cultural anthropology. It publishes articles, conference presentations, book reviews and review articles, which may be in Lithuanian or English, primarily focused on Lithuania, Central and Eastern Europe. The journal represents current debates and engages in methodological discussions.

REDAKCINĖ KOLEGIJA / EDITORIAL BOARD

Vytis Čiubrinskas (vyriausiasis redaktorius / Editor-in-Chief)

Vytauto Didžiojo universitetas / Vytautas Magnus University, Kaunas, Lithuania

Auksuolė Čepaitienė

Lietuvos istorijos institutas / Lithuanian Institute of History, Vilnius, Lithuania

Jonathan Friedman

Kalifornijos universitetas / University of California, San Diego, USA

Chris Hann

Maxo Plancko socialinės antropologijos institutas / Max Planck Institute for Social Anthropology, Haale / Saale, Germany

Jonathan Hill

Pietų Ilinojaus universitetas / Southern Illinois University, Carbondale, USA

Neringa Klumbytė

Majamio universitetas / Miami University, Ohio, USA

Ullrich Kockel

Heriot-Watt universitetas / Heriot-Watt University, Edinburgh, UK

Orvar Löfgren

Lundo universitetas / Lund University, Sweden

Jonas Mardosa

Vytauto Didžiojo universitetas / Vytautas Magnus University, Kaunas, Lithuania

Žilvytis Šaknys

Lietuvos istorijos institutas / Lithuanian Institute of History, Vilnius, Lithuania

REDAKCINĖS KOLEGIJOS SEKRETORĖ / EDITORIAL ASSISTANT

Danguolė Svidinskaitė

Lietuvos istorijos institutas / Lithuanian Institute of History, Vilnius, Lithuania

Leidyklos adresas / Address of the Publisher: Redakcinės kolegijos kontaktai / Editorial inquiries:

Lietuvos istorijos institutas

El. paštas / E-mail: etnolog@istorija.lt

Tilto g. 17, LT-01101 Vilnius

<www.istorija.lt>

Žurnalas registruotas / The Journal is indexed in:

European Reference Index for the Humanities (ERIH)

EBSCO Publishing: Academic Search Complete, Academic Search Ultimate,

Energy and Power Source, SocINDEX with Full Text, Sociology Source Ultimate

Modern Language Association (MLA) International Bibliography

Leidybą finansavo Lietuvos mokslo taryba pagal Valstybinę lituanistinių tyrimų ir sklaidos 2016–2024 metų programą (Sutartis Nr. S-LIP-19-58)

TURINYS / CONTENTS

Pratarmė (<i>Asta Vonderau, Vytis Čiubrinskas</i>)	6
Editorial (<i>Asta Vonderau, Vytis Čiubrinskas</i>)	9

Aktualioji antropologija: pasaulio lietuvių tyrimai ir išvalgos / Current Anthropology: World Lithuanian Anthropologists' Research and Insights

Ką antropologija mums sako apie šiandieninį pasaulį? Apskritojo stalo diskusija (<i>parengė ir diskusijai vadovavo Kristina Jonutytė</i>)	11
What can Anthropology Tell us about the Contemporary World? A Roundtable Discussion (<i>discussion chair Kristina Jonutytė</i>)	

Straipsniai / Articles

Asta Vonderau

Debesijos plėtra Švedijoje: kritinis žvilgsnis į skaitmeninės ateities megaprojektus	33
Growing the Cloud: Investigating Mega Projects of the Digital Future in Sweden. Summary	49

Kristina Jonutytė

Tarp paklusnumo ir subversijos: buriatų budizmas ir valstybė	53
Between Submission and Subversion: Buryat Buddhism and the State. Summary	73

Eugenijus Liutkevičius

Ukrainos baptistų judėjimo transformacijos visuomenės pokyčių ir lūžių akivaizdoje	75
Transformations of the Ukrainian Baptist Movement in the Face of Societal Changes and Upheavals. Summary	96

Gediminas Lankauskas

Apie santuokos apeigų „valstybinimą“ sovietų Lietuvoje	99
On the 'Statising' of Marriage Rites in Soviet Lithuania. Summary	123

Dovilė Budrytė

Lytis, karas ir atmintis: „atminties taškai“ Lietuvos partizaniniame kare (1944–1953) dalyvavusių moterų pasakojimuose	127
Gender, War and Remembrance: 'Points of Memory' in the Narratives of Women Participants in the Partisan War (1944–1953) in Lithuania. Summary	146

Kiti straipsniai / Other Articles

Ilona Kazlauskaitė

- Migracija į Lietuvą studijų tikslais ir tarptautinių studentų identiteto
raiška integracijos ir atskirties perspektyvoje 149
Migration to Lithuania for Studies, and the Expression of the Identity
of International Student from the Perspective of Integration and
Exclusion. Summary 170

Vaida Rakaitytė

- Lauminėjimas* muziejuje: lietuvių liaudies žaidimo užrištomis akimis
gyvoji rekonstrukcija 173
Blind Man's Buff at the Museum: A Live Reconstruction of
the Traditional Lithuanian Folk Game *Lauminėjimas*. Summary 197

Konferencijos pranešimas / Conference Paper

Agnieška Avin

- Angažuotoji antropologija: kaip rašymas tampa politiniu 199
Engaged Anthropology: How Writing Becomes Political. Summary 204

Recenziniai straipsniai / Review Articles

Auksuolė Čepaitienė

- Apie besiplečiančią etnologinių tyrimų erdvę ir galimybes Lietuvoje 207
The Expanding Field and Opportunities for Ethnological Research
in Lithuania. Summary 215

Vytautas Tumėnas

- Kompleksinis žvilgsnis į lietuvių ir kitų baltų svaigiuosius gėrimus ir jų
apeigas 219
A Complex Look at Lithuanian and other Baltic Intoxicating Drinks
and their Rituals. Summary 234

Recenzijos ir apžvalgos / Reviews

- Donatas Brandišauskas. Leaving Footprints in the Taiga: Luck, Spirits
and Ambivalence among the Siberian Orochen Reindeer Herders
and Hunters (*Ieva Paberžytė*) 239
Felix Ringel. Back to the Postindustrial Future: An Ethnography
of Germany's Fastest-Shrinking City (*Aušra Teleišė*) 243

Gaila Kirdienė. Lietuvių ir latvių muzikinis-kultūrinis bendravimas sovietmečiu politinio kalinimo ir tremties vietose 1: Brolystė ir vienybė; Lietuvių ir latvių muzikinis-kultūrinis bendravimas sovietmečiu politinio kalinimo ir tremties vietose 2: Vorkutos dainos. G. Kirdienė (sud.), D. Vyčinienė (pareng.) (<i>Rūta Žarskienė</i>)	246
Lina Leparskienė. Papasakoti Trakai (<i>Karina Firkavičiūtė</i>)	252
Klaudijus Driskius. Tirpstanti tapatybė: Baltarusijos lietuviai (<i>Vytis Čiubrinskas</i>)	257

Konferencijos / Conferences

SIEF 15-asis kongresas Helsinkyje (<i>Ilona Kazlauskaitė, Anna Pilarczyk-Palaitis, Vidmantas Vyšniauskas</i>)	261
---	-----

Ukrainos baptistų judėjimo transformacijos visuomenės pokyčių ir lūžių akivaizdoje

Eugenijus Liutkevičius

Straipsnyje analizuojama Ukrainos baptistų judėjimo raida po Sovietų Sąjungos išformavimo. Tekste, remiantis etnografiniu lauko tyrimu, nagrinėjama įtempta politinė situacija šalyje ir vietos baptistų bendruomenių įsitraukimas į socialinę tarnystę. Šie aspektai įvardijami kaip vieni pagrindinių, nulemiančių intensyvių kaitos procesą, prasidėjusį devintojo dešimtmečio pabaigoje ir apimančių vis daugiau baptistų bendruomenių šalyje. Straipsnyje atskleidžiama situacija, kurioje savita konservatyvi tradicija, susiformavusi sovietinio režimo laikotarpiu, jaučia vis didėjantį spaudimą iš atvirumą supančiam pasauliui propaguojančių tikinčiųjų ir bendruomenių.

Raktiniai žodžiai: *baptistai, Ukraina, Biblija, transformacija, tradicija.*

This article focuses on the development of the Ukrainian Baptist movement after the dissolution of the USSR. Based on ethnographic fieldwork, it marks and examines two reasons for the rapid transformation of the Baptist movement, namely the uneasy political situation and the involvement of local evangelicals in the social services. The article investigates the specificity of the context of the post-Soviet Baptist movement in Ukraine: how a particular conservative tradition subsequently comes under increasing pressure from open-style Baptists.

Key words: *Baptists, Ukraine, the Bible, transformation, tradition.*

Dr. Eugenijus Liutkevičius, Vytauto Didžiojo universitetas, Sociologijos katedra, Jonavos g. 66, LT-44191 Kaunas, el. paštas: eugliutke@gmail.com

Įvadas

XXI a. Ukraina tapo vieta, kur vyksta itin audringi, radikalūs ir sunkiai nuspėjami įvykiai. 2004 ir 2013 m. įvykusios Oranžinė ir Maidano revoliucijos, Krymo aneksija, šalies rytinėje dalyje vykstantis karas, šalies ekonominiai bei

socialiniai iššūkiai įtraukia bei angažuoja vietos baptistus, kurie iki šiol laikėsi atsisirbojimo ir nesikišimo į politinę ar socialinę veiklą tradicijos. Šiame straipsnyje, naudodamas savo etnografinio lauko tyrimo duomenis, atskleidžiu ir analizuoju kelis atvejus, iliustruojančius, kaip atsisirbojimo nuo visuomenės nuostatą keičia įsitraukimas į šalies socialinį bei politinį gyvenimą.

Tyrimo tikslas

Mano atlikto etnografinio lauko tyrimo tikslas buvo atskleisti priežastis, sąlygojančias greitus ir gilius pokyčius, kuriuos šiuolaikinėje Ukrainoje patiria vietos baptistų judėjimas. Tyrimas buvo atliekamas iš religijos antropologijos perspektyvos. Religijos antropologijos atstovai tyrinėja kasdienes pavienių tikinčiųjų ir grupių religines raiškas, praktikas bei patirtis. Religijos antropologijos tyrimuose daug vietos skiriama religinių ir kitų socialinių institucijų tarpusavio sąveikos ir poveikio temai. Taikant regioninę perspektyvą, tyrimas priskirtinas Europos antropologijos sričiai.

Ukrainoje, kaip ir visoje buvusios Sovietų Sąjungos erdvėje, religinės grupės aktyviai įsitraukė į visuomenės transformaciją, vaidindamos svarbų vaidmenį šalies gyvenime, taip pat ir (re)konstruojant jos piliečių etninę / tautinę tapatybę (Batalden 1993; Kanef 2018). Dalyvaudamos šiame procese keitėsi ir pačios religinės grupės.

Šiame straipsnyje analizuojama vienos tokių religinių grupių – Ukrainos baptistų – kaita. Ukraina yra išskirtinė vieta ir religiniu požiūriu. Buvusioje Sovietų Sąjungos teritorijoje devintojo dešimtmečio pabaigoje prasidėjęs religinio atgimimo šuolis išblėso tautinėms bažnyčioms įsitvirtinus vyraujančioje padėtyje, o religines mažumas išstūmus į šešėlį (Lankauskas 2008; Lankauskas 2009; Plochy 2002; Wanner 2007). Tačiau Ukrainoje įvairios evangeliškujų krikščionių bendruomenės auga ir gyvuoja (Wanner 2004; Wanner 2007; Lyubashchenko 2010). Viena tokių religinių mažumų yra baptistai. Būtent tarp šios denominacijos tikinčiųjų buvo atliktas mano tyrimas. Baptistai tyrimui buvo pasirinkti dėl to, kad sovietmečiu jie sudarė didžiąją daugumą tarp visų evangeliškujų krikščionių, kurie dešimtmečiais formavo savitą tradiciją¹. Todėl Ukrainos baptistų

¹ Straipsnyje remiuosi anglų kalboje įprastomis baptistų ir evangelikų (evangeliškujų krikščionių) sampratomis. Evangelikai apima baptistus ir kitas protestantiškas denominacijas (tai sekmininkai, charizmatai ir kiti), kurias sieja aiškūs esminiai tikėjimo ir įsipareigojimų bruožai, tokie kaip (1) Biblijos neklystamumas (Biblija yra Dievo apreiškimas žmonėms, instrukcija, tinkama kiekvienam gyvenimo atvejui); (2) vienintelis kelias, vedantis į išganymą, yra per atsivertimą (Kristaus aukos ant kryžiaus kaip žmonijos nuodėmių išpirkimo pripažinimas ir „gimimo iš naujo“ (*born-again*) patirtis); (3) evangelizacija (gerosios krikščioniškosios žinios, naujienos skleidimas). Dalintis „gerąją žinia, naujiena“ su aplinkiniais yra esminis įsipareigojimas ir kartu gilaus tikėjimo išraiška (Bebbington 1989; McGrath 2015; Shah 2009). Paprastai tarient, kiekvienas baptistas yra evangelikas, tačiau ne kiekvienas evangelikas būtinai yra baptistas.

judėjimo pokyčius tampa įmanoma apčiuopti per pavienių tikinčiųjų ir bendruomenių (ne)atsitraukimą nuo tradicijos arba visišką jos atmetimą. Transformacija vadinu procesą, kurio metu vis daugiau baptistų bendruomenių ir tikinčiųjų šalyje atsisako dešimtmečiais puoselėtų konservatyvių tradicijų. Šie tikintieji tokiu būdu keičia Ukrainos baptistų judėjimo veidą, kartu išprovokuoja trintį ir neišvengiamus susidūrimus su tradicijų besilaikančiais tikinčiaisiais.

Tradiciniai baptistai labiausiai išsiskiria savo griežtu aprangos kodu, kuris jiems yra pamaldumo rodiklis (Wanner 2004: 745). Bendruomenėje, kurioje vyrauja tradicijos, moterys dėvi suknelę, ištekėjusios – skarelę, jokio makiažo, papuošalų, vyrai dėvi kostiumus. Atlikdamas tyrimą įsitikinau, kad tradicionalistai aprangos kodo nesilaikymą tapatina su nedvasingumu ar netgi netikėjimu.

Biblicizmas, arba bibliinių tekstų įtraukimas suvokiant ir paaiškinant realybę, savo vietą pasaulyje, taip pat ir patį pasaulį bei tai, kas jame vyksta, yra svarbiausias dalykas formuojantis baptistų, kaip ir kitų evangeliškųjų krikščionių, pasaulėžiūrai. Žinant apie tai, tampa akivaizdu, kad šių tikinčiųjų pasaulėžiūros transformaciją neišvengiamai lydi pokyčiai ir bibliinių tekstų hermeneutinėse praktikose. Pokyčiai vyksta ir yra galimi, kai nusistovėję santykių su išorine visuomene modeliai, grindžiami hermeneutinėmis bibliinių tekstų tradicijomis, neatlaiko revizijos ir yra perkonstruojami. Mano tikslas – ištirti priežastis, lemiančias Ukrainos baptistų judėjimo pokyčius – įtraukė ne tik baptistų pasaulėžiūros transformaciją, tačiau ir neišvengiamai su tuo susijusių pokyčių tikinčiųjų hermeneutinėse praktikose analizę.

Tyrimo problema

Mano atliktas etnografinis tyrimas nebuvo pirmoji baptistų judėjimo nepriklausomoje Ukrainoje studija. Čia reiktų paminėti antropologę Catherine Wanner, kuri jau daug metų tyrinėjo evangeliškuosius krikščionis (Wanner 2003; 2004; 2007; 2009). Reguliariai atvykdama į Ukrainą prieš dešimt ir daugiau metų iki mano atliekamo tyrimo, Wanner pažymėjo čia vyraujančią ypatingą religinį pliuralizmą, nebūdingą kitoms buvusios Sovietų Sąjungos valstybėms (Wanner 2004; Wanner 2007). Taip pat ji nurodė iššūkius, kylančius konservatyviajai vietos baptistų tradicijai, bei atskleidė šiuos iššūkius lemiančius faktorius (Wanner 2004; Wanner 2007).

Tačiau jei plėtra ir kaita dažnai aptinkama evangeliškųjų krikščionių posovietinėse visuomenėse tyrimų tema, tai kaip šie pokyčiai sąveikauja su vidinėmis šiose grupėse priimtomis teologinėmis nuostatomis, iki šiol nėra tirta. Tą patį galima pasakyti ir apie Wanner atliktus tyrimus. Antropologė kelia klausimą, kokios priežastys ir aplinkybės nulemia tai, kad sovietinei baptistų tradicijai yra metami iššūkiai (Wanner 2004; Wanner 2007). Vis dėlto Wanner nesigilina į tai, kaip ši tradicija tampa diskutuojama asmeniniame tikinčiųjų bei religinių

bendruomenių lygmenyje, kaip metami iššūkiai atsispindi tekstų aiškinimo praktikose. Tokiose veiklose kaip Biblijos studijos hermeneutinės bibliinių tekstų tradicijos paprastai palaikomos ir vis iš naujo patvirtinamos, tačiau čia jos taip pat gali būti užginčijamos, dėl jų diskutuojama, joms gali būti pasiūloma alternatyva (Bielo 2008; Coleman 2006; Crapanzano 2000; Tomlinson, Engelke 2006).

Savo tyrimu siekiau išsiaiškinti ne tik tai, kokios pagrindinės priežastys sukelia ar stimuliuoja Ukrainos baptistų judėjimo pokyčius. Man ne mažiau svarbu buvo suprasti, kaip ši besikeičianti pasaulėžiūra sąveikauja su bibliinių tekstų perskaitymo ir aiškinimo praktikomis. Iki šiol tokio pobūdžio tyrimo Rytų Europos erdvėje nebuvo daryta.

Tyrimo atradimai

Iki man atliekant savo tyrimą, Wanner jau buvo pažymėjusi savitą, religinėms mažumoms palankią situaciją, susiklosčiusią Ukrainoje (Wanner 2004; Wanner 2007). Kaip viena to priežasčių buvo nurodyta istorinė – šimtmečiais gyvuojantis ir institucionalizuotas religinis pliuralizmas (Wanner 2007: 13). Kita svarbi priežastis – valstybinės bažnyčios nebuvimas (Wanner 2004; Wanner 2007). Tokiomis aplinkybėmis religinėms mažumoms atsiveria daugiau erdvės ir galimybių reikštis bei konkuruoti tarpusavyje. Dar viena priežastis yra ta, kad Ukraina tradiciškai baptistų gausumu išsiskiria ne tik buvusios Sovietų Sąjungos teritorijoje, bet ir visoje Europoje (Wanner 2007). Ši situacija sudarė palankias sąlygas dinamiškiems baptistų judėjimo pokyčiams ir plėtrai. Tačiau kaip didžiausią postūmį transformacijai antropologė nurodė plūstančius į šalį vakariečius misionierius. Šie misionieriai, sąmoningai ar nesąmoningai, tapo atviros, globalios kultūros, atsineštos iš savo namų, skleidėjai ir propaguotojai, kartu tapo rimtu iššūkiu vietos evangelikams, prisilaikantiems sovietinių atsiribojimo nuo pasaulio tradicijų (Wanner 2004; Wanner 2007). Nepaisant to, kad vakariečių ir ukrainiečių baptistai vadovavosi tomis pačiomis doktrinomis, tarpusavyje jie gerokai skyrėsi savo bažnytinio gyvenimo organizacija, užimama pasaulio atžvilgiu pozicija, etikos ir aprangos kodo sampratomis (Wanner 2004; Wanner 2007).

Atlikęs savo tyrimą išskirčiau penkias pagrindines priežastis, dėl kurių Ukrainos baptistų judėjimo transformacija yra įgavusi pagreitį. Pirmą priežastis yra demografinė. Nuolatinė migracija, kurios pirmoji banga kilo kaip 1989 m. Lautenbergo pataisos padarinys². Skaičiuojama, kad apie 500 000 evangelikų iš Sovietų Sąjungos pasinaudojo šia pataisa ir migravo į JAV (Lyubashchenko 2010; Wanner 2004; Wanner 2007). Nemažą jų dalį sudarė Ukrainos baptistai. Šalies

² Lautenbergo (Amendment) pataisa buvo priimta JAV 1989 m. lapkričio 21 d. Ji suteikė pabėgėlių statusą asmenims, priklausiusiems Sovietų Sąjungoje istoriškai persekiojamiems grupėms. Intensyviausiai šia pataisa naudojos žydai ir evangeliškieji krikščionys.

bendruomenės iki šiol nuolat netenka savo išsiugdytų pastorių, kurie pageidaujami už Atlanto. Prie nuolatinės, „lėtinės“ migracijos prisidėjo ekonominės krizės ir karo šalies rytuose sukeltos migracijos bangos. Tikintiesiems nepalaujamai paliekant savo šalį tampa sudėtinga išlaikyti ir perduoti iš sovietmečio paveldėtą baptistų tradiciją.

Antrąją transformacijos priežastimi įvardinčiau politinę situaciją šalyje. Nors baptistų tradicija kelia reikalavimą atsiriboti nuo politinės sferos, nepalaujami politiniai sukrėtimai ir neramumai šalyje įtraukia vis daugiau tikinčiųjų. Tokiu būdu, nors būdama išorine, nuo pačių tikinčiųjų nepriklausoma, nuolatinio politinio nestabilumo situacija tampa rimtu iššūkiu tradicijai ir kartu stimulu kaitai.

Kitaip nei ankstesnę priežastis, kurią įvardinau kaip išorinę, trečioji priežastis yra aktyvus pačių Ukrainos baptistų išitraukimas į socialines veiklas, tarnystes. Atėjusiems „iš niekur“ ir įtikėjusiems socialinės tarnystės metu naujiems baptistų judėjimo nariams sovietinė tradicija nedaug terūpėjo ir nieko nereikšė.

Ketvirtoji priežastis – misijos veikla. Vienas pirmųjų globalizacijos iššūkių vietos baptistų tradicijai buvo susidūrimas su vakariečiais misionieriais, plūstelėjusiais į buvusios Sovietų Sąjungos teritoriją, prieš tai visiškai uždarytą nuo pasaulio *terra incognita*. Nors kai kurie misionieriai galėjo pasiūlyti realią pagalbą vietos baptistams, vakariečių „laisvas stilius“ daugeliui buvo nepriimtinas. Sovietmečiu baptistai, kaip ir kitos religinės grupės, išplėtojo prisitaikymo ir išlikimo strategijas, apibūdinamas kaip uždara, konservatyvi tradicija (Pyzh 2012; Wanner 2004; Wanner 2007; Черенков 2012). Kaip jau minėjau, Wanner susidūrimus tarp konservatyvių Ukrainos baptistų ir vakariečių misionierių pažymėjo kaip pagrindinį postūmį transformuoti vietos baptistams. Man atvykus atlikti savo tyrimo, greitai tapo akivaizdu, kad Wanner minimas konfliktas ir susidūrimai tarp vakariečių misionierių ir vietos baptistų tradicijos yra persikėlę į patį Ukrainos baptistų judėjimą. Daugybė vietos tikinčiųjų, ypač tarp jaunimo, savo ruožtu siekė išitraukti į globalios misijos veiklas. Daugelis grįžusių iš ilgalaikės misijos jau nebejuto poreikio laikytis tradicijos.

Penktąją priežastimi įvardinčiau kintančios ekonominės situacijos metamus iššūkius tradicijai. Jau minėjau, kaip ekonominė krizė skatina tikinčiuosius migruoti. Tačiau gerėjanti ekonominė situacija tampa ne mažesniu iššūkiu tradicijai. Tikintieji, išitraukę į darbo rinką ir atsivėrusias galimybes verslams, pamažu atitolsta nuo tradicinio intensyvaus, į vidų orientuoto bendruomeninio gyvenimo būdo.

Šios mano išvardintos priežastys nėra viską aprėpiančios ir visiškai paaikšinančios Ukrainos baptistų transformaciją. Tai tėra pagrindinės priežastys, kurias pavyko atskleisti ir išskirti savo etnografinio lauko tyrimo metu. Šiame straipsnyje analizuoju dvi jų. Viena, kurią įvardinau kaip išorinę, – politinės situacijos šalyje įtaka vietos baptistams. Kita, kurią vadinu vidine, kadangi ji kilo ir buvo

inicijuota pačių baptistų, – tikinčiųjų įsitraukimas į socialinę tarnystę. Visais atvejais neatsiejamai bus analizuojami ir su kaitos procesais susiję pokyčiai hermeneutinėse bibliinių tekstų aiškinimo praktikose.

Etnografija

Mano etnografinis lauko tyrimas truko dvylika mėnesių, nuo 2016 m. kovo iki 2017 m. vasario. Tyrimo vieta – Lvovo miestas. Nors mano „laukas“ tyrimo metu išsiplėtė ir į kitas šalies vietas, tačiau didžiąją savo tyrimo dalį aš praleidau šiame mieste. Mano tyrimo laukas apėmė baptistų seminariją ir dvi bendruomenes – vietos, Lvovo gyventojų baptistų bendruomenę, bei pabėgėlių nuo karo Rytų Ukrainoje bendruomenę, neseniai įsikūrusią šiame mieste. Būtent šioje bendruomenėje surinktus duomenis naudoju straipsnyje. Bendruomenės branduolį sudarė kelios baptistų šeimos, 2015 m. pasitraukusios iš gimtojo miestelio bei prie jų prisidėjusi baptistų iš Krymo šeima. Mano tyrimo metu ši grupė į savo gretas pritraukė dar keletą pabėgėlių, taip pat vietos gyventojų, tapo visaverte registruota Lvovo miesto baptistų bendruomene. Neturėdami nuosavų patalpų, bendruomenės nariai rinkdavosi seminarijos bibliotekoje, kurio nors bendruomenės nario gyvenamoje vietoje arba kitoms vietos bendruomenėms priklausančiose ir jiems laikinai suteiktose patalpose. Mano tyrimo pradžioje pabėgėlių grupę sudarė 15 suaugusių, įvairaus amžiaus (nuo 30-ies iki 70-ies metų) asmenų. Tyrimo pabaigoje bendruomenėje buvo apie 30 (nuo 17-os iki 75-ių metų amžiaus) narių.

Savo tyrimo Lvovo mieste metu aš neapsiribojau dviem bendruomenėmis, tačiau lankiausi ir kitose baptistų bei kitų evangeliškųjų denominacijų bendruomenėse, kuriose bendravau su jų nariais ir besilankančiais tikinčiaisiais.

Pagrindiniai metodai, kuriuos taikiau savo tyrime, buvo dalyvaujantis stebėjimas ir interviu. Aš dalyvavau pačiose įvairiausiose bendruomenių ir seminarijos organizuojamose veiklose ir išvykose, tokiose kaip maldos susirinkimai, biblijos studijos, paskaitos seminarijos studentams, krikštynos, vestuvės, evangelizacinės stovyklos, tarptautinis baptistų misionierių forumas, iškylos, šventės ir pan. Taip pat esu svečiavęsis tikinčiųjų namuose ir pats pakvietęs ir priėmęs bendruomenių narius, atėdavusius į svečius į mano nuomojamą butą. Mano informantais buvo daugiau nei šimtas žmonių, iš kurių apie penkiolika buvo pagrindiniai informantai. Informantai buvo baptistai – bendruomenių nariai, pastoriai, misionieriai. Interviu savo tyrimo metu naudojau kaip papildomą metodą. Tyrimo metu surinkau 18 interviu. Kiekvienas interviu buvo kruopščiai sudarinėjamas ir pritaikomas interviuojamajam asmeniui. Interviu pradėjau imti praėjus keliems tyrimo mėnesiams, kai su interviuojamaisiais buvo užmezgti draugiški santykiai.

Didžiąją dalį mano surinktų duomenų sudarė lauko užrašai, kuriuos aš kasdien kruopščiai rašiau ir aprašinėju įvykius, veiklas, pokalbius, vietas, įspūdžius, kuriuos aš stebėjau, išgirdau, kuriuose pats dalyvavau. Stebėjimu ir dalyvavimu *in situ* (vietoje, situacijoje) aš surinkau gausius duomenis, kurie man padėjo išmolti, suprasti ir pamatyti savo tiriamųjų žmonių bei grupių gyvenimą „iš vidaus“. Man kaip tyrėjui, pelniusiam savo tiriamųjų pasitikėjimą, buvo suteikta giluminės prieigos galimybė. Aš išnaudojau šią galimybę tam, kad įgyčiau žinių apie tai, kaip mano tyrinėjami tikintieji suvokia ir įprasmina realybę bei juos supantį pasaulį, o ne mažiau svarbu – kaip ši pasaulėžiūra veikia ir atsispindi jų tarpusavio sąveikoje (Bernard 2006; Denzin 2009; Jørgensen 1989). Savo tyrimo lauke, atsižvelgdamas į situaciją, bendravau rusų, ukrainiečių ir anglų kalbomis. Visi žmonių vardai šiame straipsnyje yra pseudonimai, išskyrus Mykolą Romaniuką, kuris yra viešas asmuo ir su kuriuo aš savo tyrimo metu niekada nebuvau susitikęs.

Politinis laukas ir jo metami iššūkiai Ukrainos baptistų tradicijai

Aš nieko nedariau, kad Maidanas įvyktų ar jo nebūtų. Aš tik atsidūriau prieš faktą, kurio negalėjau ignoruoti kaip krikščionis, pilietis, tarnautojas ir pastorius (Гордеев 2015: 9).

Šie žodžiai yra Mykolas Romaniuko, Irpinės miesto bažnyčios pastoriaus liudijimo pradžia³. Šiame liudijime pastorius atskleidžia priežastis, kurios jį paskatino pakeisti savo įsitikinimus. Romaniuk pasakoja, kad pats anksčiau laikėsi ir skelbė savo bendruomenės nariams atsiribojimo nuo politikos ir politinio gyvenimo laikyseną. Ši laikysena ir jos pagrindimo Biblijoje interpretacija apskritai būdinga konservatyviems evangelikams, o sovietmečio baptistų tradicijoje buvo ypač svarbi kaip religinio (iš)gyvenimo elementas.

Toks nesikišimo į politinę sferą požiūris paprastai grindžiamas biblinio teksto eilutėmis, nedviprasmiškai tai nurodančiomis: „Kiekviena siela tebūna klusni aukštesnėms valdžioms, nes nėra valdžios, kuri nebūtų iš Dievo. Esančios valdžios yra Dievo nustatytos. Todėl kas priešinasi valdžiai, priešinasi Dievo tvarkai. Kurie priešinasi, užsitraukia sau teismą“ (*Biblija...* 2007[1996]: 1302 (Rom 13, 1–2)).

Tad koks jo minimas „faktas“ paskatino Romaniuką pakoreguoti savo tokį, atrodo, tvirtą nusistatymą, kurio iki to meto nepaveikė nei nepastovi ir įelektrinta politinė situacija šalyje, jau kartą pratrūkusi 2004 m. Oranžine revoliucija, nei jos piliečių, tarp jų ir tikinčiųjų, nuolatos viešai išsakomas nepasitenkinimas šalies politikais, jų vykdomu politiniu kursu, aukštu korupcijos ir žemu pragyvenimo lygiu?

³ Ukr. *Ірпінь* – miestas Kijevo srityje. Gyventojų – 60 000.

Šis „faktas“ atsitiko 2013 m. lapkričio 30, kai ketvirtą valandą ryto specialaus būrio „Berkut“ pareigūnai Maidano aikštėje žiauriai susidorojo su 400 taikių demonstrantų – daugiausia studentų. Demonstrantai buvo likutis iš išvakarėse susirinkusių 25 000–30 000 protestuotojų. Žinia greitai sklinda socialiniais tinklais ir kitą dieną jau įsiutinta pareigūnų žiauraus elgesio su studentais minia vėl renkasi į aikštę. Tarp protestuojančiųjų – ir tie, kurie nedalyvavo prieš tai vykusioje demonstracijoje. Eurointegracija jiems šiame proteste tampa antraeilės svarbos klausimu. Dalis šių naujai įsitraukusių demonstrantų – evangeliškieji krikščionys. Savo pilietinį įsitraukimą jie suvokia kaip krikščioniškos pozicijos ir reakcijos išraišką. Kai kurie jų turi panašaus amžiaus vaikų, daugelis, būdami kartu su kitais demonstrantais, randa terpę evangelizacijai (Гордеев 2015).

Pastoriui Romaniukui, iki šiol agitavusiam už politinį neišitraukimą, kurį taip nedviprasmiškai nurodo anksčiau cituotas biblinis tekstas, tokio pozicionavimosi neužtenka. Jo uždary, į save susitelkusių baptistų bendruomenių tradicijos paveikta pasaulėžiūra glaudžiai susijusi su įprastomis hermeneutinėmis, tai yra biblinio teksto aiškinimo, praktikomis. Keičiantis Romaniuko pasaulėžiūrai, jis patiria vidinį konfliktą, kadangi išitraukimas į akivaizdžiai politinį nepaklunumo aktą prieštarauja jo paties pripažintai ir propaguotai hermeneutinei tradicijai. Šį konfliktą pastorius išsprendžia į ankstesnę biblinio teksto interpretaciją įterpdamas antrinio, ne biblinio teksto galimybę.

Pastorius ėmė kelti klausimą, kas yra valdžia. Jo teigimu, Biblijos eilutėse kalbama ne apie asmenis, kurie yra valdžioje, bet apie valdžios institutą, Dievo duotą tam, kad nuodėminga žmonija išliktų. Čia jis pasitelkė ir biblinių pranašų, kurie dažnai būdavo pasmerkti mirti po to, kai išdrįsdavo pasipriešinti netikusiems vadovams, pavyzdį. Romaniukas į savo naują teksto interpretacijos versiją įtraukia Ukrainos konstituciją kaip pagrindinį Ukrainos valdžios institutą. Joje rašoma, kad valdžia priklauso tik šalies žmonėms, kurie turi galią rinkti ir kontroliuoti tuos, kurie juos valdo. Niekam nevalia uzurpuoti ir pasisavinti šios galios (Гордеев 2015: 9–11).

Šis atvejis iliustruoja, kaip pasaulietiniai įvykiai, šiuo atveju – politinė situacija, priverčia tikintįjį pakeisti savo įsitikinimus, grindžiamus tradicine tikėjimo (neišitraukimo, nedalyvavimo) praktika ir diktuojamus hermeneutinių biblinio teksto tradicijų. Kad pagrįstų savo naujus įsitikinimus, pastorius vietoje įprastos pažodinės teksto interpretacijos imasi analizuoti valdžios sąvoką, dėl ko įtraukiamas ir antrinis, ne biblinis tekstas. Nepaisant to, kad prieinama prie skirtingų išvadų, abi to paties teksto aiškinimo galimybės neprieštarauja pažodiniam teksto interpretavimo principui. Mano aprašytu atveju perėjimas nuo vieno interpretavimo būdo prie kito buvo iššūkis nuostatai, būdingai baptistų tradicijai. Šio žingsnio prireikė kintant tikinčiojo pozicijai.

Įsitraukimas į politinį šalies gyvenimą, ar tai būtų aktyvus dalyvavimas jame, ar tiesiog savo politinių pažiūrų deklaravimas, įtraukia ir kitas biblinio teksto hermeneutines strategijas. Viena jų – tam tikrų teksto eilučių, kurioms iki šiol nebuvo teikiama ypatingo dėmesio, iškėlimas interpretuojant jas kaip aktualias esamajame, šiuolaikiniame kontekste.

Toliau pateiktas fragmentas iš mano dalyvavimo Biblijos studijų susitikime kaip tik nurodo tokį atvejį. Biblijos studijos yra įprasta evangeliškujų krikščionių praktika, kurios metu nedidelėse grupėse skaitomas ir diskutuojamas pasirinktas biblinis tekstas. Sekmadieninio pamokslu metu kalbėtojas paprastai pateikia gerai žinomas tekstų interpretacijas ir savo požiūrį į jų pritaikomumą tam tikrai šiandienos situacijai, o Biblijos studijų metu kiekvienas dalyvis gali kelti klausimus dėl tam tikros teksto minties ar eilutės, pasiūlyti savo interpretaciją arba ginčyti kito dalyvio interpretaciją. Šių studijų metu tikintieji klausia, dalijasi savo įžvalgomis ir derasi dėl prasmų, glūdinčių tekste⁴. Vienas pagrindinių tokių diskusijų metu keliamų tikslų – atskleisti teksto paraleles su dabartimi. Ką tekstas kalba ir atskleidžia tikintiesiems ar bendruomenei dabartiniame, šiandienos kontekste.

Ši buvo viena iš daugelio Biblijos studijų, kuriose man teko dalyvauti atliekant savo lauko tyrimą. Tą vakarą grupė baptistų – pabėgėlių iš Rytų Ukrainos – susirinko skaityti ir aptarti Apaštalų darbų 16-ą skyrių. Skyriuje pasakojama apie įvykius Makedonijoje, kur Paulius ir jo palydovas Silas lankėsi savo evangelizacinės kelionės metu. Skyriuje įvykiai klostosi dinamiškai. „Tirštame“, dramatiškame atpasakojime nestokojama stebuklu, intrigų, aprašomas dvasios išvaymo atvejis ir kiti keliautojų patiriami nuotyčiai, tarp jų – keliautojų patekimas į kalėjimą ir netrukus, jau kitą dieną vėl atgaunama laisvė. Tad peno diskusijoms yra daug ir jose dalyvaujama gana aktyviai. Tarp vyraujančių diskusijos temų, tokių kaip religinis žmonių aklumas akivaizdžių stebuklų akistatoje, Pauliaus persona ir pan., viena pastaba išsiskyrė savo politine potekste. Tai buvo bendruomenės pastorius, kuris atkreipė dėmesį į nė vieno iš dalyvavusių iki šiol neišskirtą teksto dalį:

Tas perdavė tuos žodžius Pauliui: „Pretoriai liepia jus paleisti. Galite eiti ir ramiai keliauti“.

Bet Paulius jiems atsakė: „Mus, Romos piliečius, nenuteistus viešai mušė ir įmetė į kalėjimą, o dabar nori slapta paleisti?! Šito nebus! Tegul patys ateina ir išveda!“

Liktoriai perdavė pretoriams šį atsakymą. Išgirdę, kad tai Romos piliečiai, pretoriai išsigando.

⁴ Roberto Wuthnow teigimu, nuo 30 iki 40 milijonų JAV gyventojų bent kartą per savaitę susirenka Biblijos studijų grupėse (Wuthnow 1994).

Jie atėjo, atsiprašė ir išsivedę prašė, kad paliktų miestą (*Biblija... 2007*[1996]: 1268 (Apd 16, 36–39)).

Pastorius, komentuodamas šias eilutes, atkreipė dalyvių dėmesį į tai, kad tekstas demonstruoja, jog kiekvienas tikintysis yra dar ir pilietis. Šios dienos kontekste teksto eilutės nurodo, kad reikia kovoti už savo teises taip, kaip tai rodo savo pavyzdžiu Paulius Makedonijoje. Nors ši pastaba ir tema tolesnės plėtotės nesulaukė, tačiau niekas iš dalyvaujančių Biblijos studijose pastoriaus komentarui bei jo padarytomis išvadoms ir neprieštaravo.

Šie du tokie nepanašūs atvejai nurodo tą pačią Ukrainos baptistų judėjimui būdingą tendenciją. Be kraujo praliejimo neapsiėjusi Maidano revoliucija ir po to įvykusi Krymo aneksija bei šalies rytuose kilęs karas privertė jei neišitraukti į politinį šalies gyvenimą, tai reflektuoti ir priimti neišvengiamai politiškai angažuotus sprendimus. Taip, nereflektuojančius dėl savo tautinės tapatybės rusakalbius baptistų bendruomenės narius Donbase karas privertė apsispręsti, kieno pusę kiekvienas jų palaiko. Tokiu būdu bendruomenė buvo suskaldyta ir padalinta į prorusiškąją separatistus palaikančią pusę ir ukrainietiškąją tapatybę pasirinkusius⁵. Neišvengiamas politiškai angažuotas dalies bendruomenės narių sprendimas buvo trauktis nuo karo į nacionalistinius šalies vakarus, Lvovo miestą. Turint tai omeny tampa labiau suprantama, kad Biblijos studijų grupėje pastorius pasirenka teksto eilutes, per kurias susieja religinę tapatybę su pasaulietinio pilietiškumo ir su juo susijusio savo kaip piliečio ir asmens teisių gynimo tema. Tokios temos bibliniame tekste perskaitymas ir išskyrimas vargiai įmanomas baptistų tradicijos besilaikantiems tikintiesiems Ukrainoje.

Romaniuko atveju matome pastangas išspręsti vidinį prieštaravimą ir tam tikru požiūriu derybas su tekstu, kurio pažodinė interpretacija iki šiol formavo ir paaiškino tradiciniams baptistams būdingą transcendentinės galios atskyrimą nuo pasaulietinės valdžios sferos. Čia pasaulietinė valdžia pateisinama ir sutaikoma su transcendentinio pasaulio sfera. Šio sutaikymo pasekmė – aktyvus tradicinių baptistų įsitraukimas į transcendentijos sferą ir pasyvus pasaulietinės valdžios pripažinimas. Sprendimas atsisakyti tradicinės pasyvaus koegzistavimo pozicijos, neprarandant savo krikščioniškosios, baptisto, tapatybės, pareikalavo naujo to paties teksto perskaitymo, jo revizijos. Tam Irpinės miesto pastorius pasitelkė Biblijoje aprašytas pranašų ir karalių istorijas bei antrinę šaltinį – Ukrainos konstituciją.

Antru atveju Biblijos studijose pastorius pasinaudojo teksto eilutėmis kaip refleksija, nurodančia realią dabarties situaciją, kai tampa sunku išlaikyti

⁵ „Separ“ (rus. *сепар* darinys iš rus. *сепарамучт*) ir „pravosek“ (rus. *правосек* darinys iš kraštutinės ukrainiečių nacionalistinės partijos (ukr. *Правий сектор*) pavadinimo) – tokiomis pravardėmis priešingai ideologiškai angažuoti Rytų Ukrainos gyventojai vadina vieni kitus.

neutralią nuostatą ir iškyla sprendimo priimti pasaulietinę poziciją būtinybė. Biblinis tekstas čia veikia kaip teisingai priimto sprendimo patvirtinimas. Tuo tarpu Romaniuko išpažintis kalba apie asmens vidinį konfliktą, pasaulėžiūros virsmą, kai tampa nebeįmanoma atsiriboti nuo realybės. Šiuo atveju naujai patiriamas kontekstas priverčia iš naujo apeiti hermeneutinį ratą ir suabejoti įprastu jame naudojamu interpretacijų veiksmingumu, jų pakankamumu.

Čia dar galima pažymėti, kad įprasti hermeneutiniai modeliai, formuojantys krikščioniškųjų evangelikų pasaulėžiūrą, yra smarkiai veikiami bendruomenių pastorių, kurie ypač autoritetingi dominuojančio diskurso ir jį palaikančių naratyvų tradicinėse glaudžiose, į save orientuotose konservatyviose bendruomenėse skleidėjai. Šie modeliai palaikomi ir įtvirtinami tarp bendruomenės narių bendrose veiklose, ypač biblijos studijų įvairiose grupėse metu (Bielo 2004; 2007; 2008; Engelke 2009; Malley 2004). Tačiau kokiu būdu tampa įmanoma hermeneutinių praktikų metu vieną įtikinamą prasmę teksto aiškinimo reikšmę pakeisti kita, netgi jai prieštaraujančia prasme reikšme? Į šį klausimą atsako rekontekstualizacijos ir hermeneutinio rato teorijos.

Rekontekstualizacijos teorija nurodo veiksmą, kai originalaus teksto dalis yra įterpiama į naują kontekstinę aplinką, kur lydimas metakomentaro tekstas įgyja prasmę kitame, naujame diskurse (Bauman, Briggs 1990; taip pat Bielo 2007). Abiem mano pateiktais atvejais galime stebėti rekontekstualizavimo procesą. Jis ypač ryškus Romaniuko atveju, kai metakomentaras tampa labai svarbus siekiant pateisinti įvykusius pokyčius pasaulėžiūroje ir iki šiol naudotoje teksto interpretacinėje praktikoje. Reikia dar paminėti, kad rekontekstualizavimo metu kalbantysis (ar rašantysis) dažnai ne tik pasinaudoja teksto autoritetu, tačiau tekstui perkelia ir atsakomybę (ar bent dalį atsakomybės) už savo išsakytas mintis (Bauman 2004; Kuipers 1990). Šiais atžvilgiais abu pastoriai akivaizdžiai naudojosi apaštalo Pauliaus ir jo tekstų autoritetu.

Hermeneutinio rato teorija nurodo tai, kad skaitomo teksto supratimas sąlygojamas skaitytojo prielaidų apie patį tekstą (teksto pobūdis, kilmė, lūkesčiai, svarba ir pan.). Šios prielaidos daro įtaką specifiniam skaitomo teksto suvokimui. Tai reiškia, kad po kurio laiko grįžęs prie kadaise perskaityto teksto, skaitantysis, priklausomai nuo to, kaip pasikeitė jo prielaidos apie tekstą (kurias savo ruožtu koreguoja gyvenimiška patirtis), daugiau ar mažiau nutols nuo ankstesniojo (ankstesnių) teksto suvokimo. Kalbant apie biblinius tekstus, prie kurių tikintieji nuolatos grįžta, tai prielaidos yra tiesiogiai susijusios su teksto interpretacija, tad tyrėjui tampa įmanu suprasti, kaip ir kodėl tekstas įgyja kurią nors prasmę, tampa reikšmingas (Bartkowski 1996; Bielo 2007). Mano pateiktais atvejais matome, kaip rūpesčiai ar nerimą keliančios situacijos, į kurias Biblijoje ieškoma atsakymų, formuoja prielaidas, kurios daro įtaką tam, kaip tekstas bus suvoktas ir kuri teksto dalis bus pasirinkta interpretacijai.

Įsitraukimas į socialinę tarnystę ir jos pasekmės Ukrainos baptistų tradicijai

Po Sovietų Sąjungos išformavimo savo nepriklausomybę Ukraina pasitiko esant apverktinai ekonominei būklei ir paūmėjus socialinėms problemoms. Silpnai valstybei neužteko resursų dorotis su užgriuvusiais socialiniais iššūkiais. Tuomet į socialinę tarnystę aktyviai įsitraukė įvairios religinės bendruomenės.

Ukrainietė sociologė Victoria Lyubashchenko, kuri tyrinėja šalies evangeliškas bendruomenes nuo praėjusio amžiaus aštuntojo dešimtmečio, yra pažymėjusi, kad šios bendruomenės žinomos savo socialiniais projektais ir efektyviu darbu su kenčiančiais nuo priklausomybių nuo alkoholio, narkotikų, taip pat su AIDS ligoniais. Visose šiose srityse sėkmingai varžomasi su valstybinėmis struktūromis (Lyubashchenko 2010: 270). Šiuos sociologės teiginius patvirtina mano patirtis, sukaupta atliekant lauko tyrimą. Vietos bendruomenės įkūrėjas, jos pastorius, buvo vienas tų aktyvių šalies baptistų, kurių atsivertimui esminę įtaką turėjo reabilitacija viename baptistų centre, skirtame asmenims, priklausomiems nuo alkoholio arba (ir) narkotikų. Kita, pabėgėlių iš Donbaso įkurta bendruomenė savo gretose turėjo narį, kuris ne tik kad pats anksčiau yra buvęs priklausomas nuo narkotikų ir atsikratęs priklausomybės baptistų reabilitacijos centre. Jis dar buvo įkūręs ir vadovavo tokiam centrui gimtajame miestelyje. Taigi pažinęs ir patyręs iš vidaus visą įsitraukimo į priklausomybę nuo narkotikų ir išgijimo nuo jos kelią, šis tikintysis sugebėjo pagelbėti ir kitiems kenčiantiems, tarp jų ir savo pažįstamiems likimo draugams iš gimtojo miestelio. Būtent apie šį buvusių priklausomų nuo narkotikų, vėliau tapusių aktyviais baptistų bendruomenių nariais tinklą ir bus kalbama šiame straipsnio skyriuje. Mano tikslas – pateikti palyginimui skirtingus pagijimo naratyvus ir tokiu būdu atskleisti, kaip keičiasi tokių asmenų pasaulėžiūra, kaip biblinė perspektyva performuoja jų pasaulio ir jų vietos jame suvokimą bei perrašo jų gyvenimo patirtis. Šiose patirtyse ir iš naujo perrašomose autobiografijose sovietinei baptistų tradicijai vietos nelieka.

Po sovietmečio priklausomi nuo narkotikų asmenys Ukrainoje tapo vis labiau pastebimi. Narkomanija buvo gana naujas reiškinys šalyje, ypač palyginti su alkoholizmu. Tačiau alkoholis yra žinoma substancija, o jo vartojimas yra seniai integruotas į socialinius santykius, o narkotinių medžiagų vartojimas iškilo kaip nauja ir prieš tai nepatirta grėsmė. Nors narkotikai buvo vartojami ir sovietmečiu, būtent posovietiniu laikotarpiu priklausomų nuo narkotinių medžiagų asmenų skaičiaus augimas įgavo epidemijos mastą. Vartojantys narkotines medžiagas tapo nauja socialiai stigmatizuotųjų grupe. Narkomanai kartu su alkoholikais paprastai dalinasi erdve reabilitacijos centruose. Ukrainoje po nepriklausomybės paskelbimo nebuvo tęsiama sovietinė dorojimosi su problema politika, kurios esmė buvo griežta kontrolė, vartojančiųjų kriminalizavimas ir bausmės už narkotikų gaminimą bei laikymą. Valstybinėms institucijoms neužteko nei

resursų, nei patirties, o dažnai ir noro padėti kenčiantiems nuo priklausomybės. Čia nišą veiklai surado įvairios religinės bendruomenės, suderindamos savo įsitraukimą į socialinę tarnystę su evangelizacija.

Baptistai džiaugėsi atsivėrusiomis galimybėmis evangelizacijai, kuri sovietmečiu buvo pripažinta nelegalia veikla ir dėl to draudžiama. Tarp įvairių evangelizacijos formų, atrandamų ir išbandomų pasibaigus religinių draudimų ir persekiojimų politikos laikotarpiui, socialinė tarnystė tapo vienu tokių įsitraukimo būdų. Nors dalis tradicinių baptistų socialinę tarnystę, kuriai reikia daugybės resursų, nukreiptų ne bendruomenės reikmėms, suvokė kaip „kelia, kuris niekur neveda“, kiti teigė ją esant „Dievo pašaukimu Bažnyčiai“ (Черенков 2012: 13).

Toliau skyriuje pateiksiu dvi išgijimo ir atsivertimo istorijas, papasakotas pačių išgijusiųjų lūpomis. Romanas ir Vadimas mano tyrimo metu gyveno skirtinguose miestuose ir buvo skirtingų baptistų bendruomenių nariai, retkarčiais aplankantys vienas kitą⁶. Jie buvo seni draugai, kuriuos kadaise siejo narkotikų vartojimas ir su tuo susijusios nusikalstamos veikos. Po to, kai Romanas baptistų reabilitacijos centre išsivadavo nuo priklausomybės, jis ėmė ieškoti savo buvusių draugų ir siūlyti jiems pasinaudoti ta pačia galimybe. Vadimas buvo vienas tų, kurie tokią galimybę priėmė. Jis, kaip ir Romanas, įsiliejo į grupę aktyvių tikinčiųjų, patyrusių išgijimą ir atsivertimą evangeliškujų krikščionių reabilitacijos centruose. Šie panašios gyvenimo patirties tikintieji savaip prisideda formuojant ir keičiant Ukrainos evangeliškujų krikščionių bendruomenes ir patį judėjimą.

Mano pažinties su Romanu istorija prasideda mano ketvirtojo dalyvavimo pabėgėlių iš Donbaso rengiamose Biblijos studijose pabaigoje. Jas vedė Romanas, kuris, visiems išsiskirsčius, pasiliko sutvarkyti patalpą. Nusprendžiau, kad tai puiki proga susipažinti su juo artimiau ir pasikalbėti, tad neskubėjau eiti namo, bet pasiūliau jam padėti sunešti į vietas kėdes ir stalus. Jau prieš tai buvau girdėjęs, kad Romanas gimtajame miestelyje vadovavo reabilitacijos centrui, išlaikomam bendruomenės, kurios narys jis buvo. Apie tai man pasakojo Dima – kitas pabėgėlių grupės bendruomenės narys, su kuriuo iki to laiko jau buvau spėjęs susidraugauti. Dima centre buvo Romano pagalbininkas. Kadangi esantys reabilitacijos centre niekada nebuvo paliekami vieni, Dima dažnai budėdavo centre naktimis. Jis man vaizdžiai nupasakojo šokiruojančias patirtis iš savo budėjimų. Labiausiai būnant naktimis toje pačioje patalpoje su besivaduojančiais nuo priklausomybių jam įstrigo nuolat jaučiamas pūvančio kūno kvapas, sklindantis iš narkomanų žaizdų, taip pat staiga plyštančių pūlinių, susiformavusių ant jų kojų, garsas...

Nuo patalpos, kur vyko Biblijos studijos, iki mano nuomojamo buto tebuvo keli kilometrai kelio. Tokį atstumą paprastai įveikdavau pėsčiomis. Romanas,

⁶ Visi tikinčiųjų vardai straipsnyje yra pseudonimai.

su kuriuo įsikalbėjome betvarkydami patalpas, gyveno gerokai toliau, tačiau, užuot, kaip įprastai po Biblijos studijų, ejęs į tramvajaus stotelę, jis pasišovė lydėti mane.

Buvo šiltas vakaras balandžio vidury. Romanui jis priminė praeitį, kai jis vaikščiodavo savo gimtojo miestelio gatvėmis su atidarytu alaus buteliu rankoje. Pavasario pradžia jam buvo tada, kai jis galėdavo šaltą dieną išlaikyti alaus butelį rankoje. Po to Romanas su alaus buteliu rankoje jau vaikščiodavo kasdien. Anot jo, aplinkiniai pastebėdavo, kad jo būseną keista, kad jis apsvaigęs, tačiau matydami butelį jo rankoje tiesiog manydavo, kad Romanas padaugino alaus. Niekam neatėjo į galvą mintis, kad jis tuo metu buvo paveiktas narkotikų.

Tą šiltą ketvirtadienio vakarą balandžio vidury ir buvo pirmas Romano man papasakotas epizodas iš jo praeities. Vėliau dar daug kartų mūsų pokalbių metu jis dalijosi istorijomis ir patirtimis iš savo gyvenimo iki ir po atsivertimo. Apie Romano praeitį ir tarnystę reabilitacijos centre aš klausinėjau ir imdamas iš jo interviu. Jis buvo pirmasis tarp vartojančių savo likimo draugų patekęs į baptistų reabilitacijos centrą ir ten sugebėjęs atsikratyti priklausomybės. Jo pasirinkimą lėmė atsitiktinumas. Tiksliau sakant, jis pats net nesirinko, kur vykti. Taip atsitiko, kad po kelerių nebuvimo metų grįžęs į savo gimtąjį miestelį jis sutiko mokyklos laikų draugą, su kuriuo nebuvo matęsis apie dešimtį metų. Vaikystės draugas tuo metu buvo jaunas miestelio baptistų bendruomenės pastorius. Romanas tuo metu jau buvo ne kartą bandęs nustoti vartojęs, tačiau nesėkmingai. Pasikalbėjęs su bet kokią viltį išgyti praradusiu Romanu, pastorius pasisiūlė jį nuvežti į kitą miestą, kuriame tuo metu buvo baptistų reabilitacijos centras. Romanas sutiko ir ankstų kitos dienos rytą su būtiniausia manta kartu su pastoriumi vėl ilgam išvažiavo iš gimtojo miestelio. Taip prasidėjo Romano sveikimo kelias. Toliau interviu ištraukoje kalba jis pats ir pasakoja, kaip apsiėmė vadovauti reabilitacijos centrui gimtajame miestelyje:

...Tada Dievas siuntė mane į Ostroho miestą, kur aš galėjau toliau stiprėti [tikėjime], be to, ten aš galėjau tarnauti priklausomų žmonių reabilitacijoje⁷. Praleidau ten keletą metų, o grįžau į savo miestą pakviestas pastoriaus⁸. Pradžioje aš grįžti nenorėjau, kadangi daug mano senų draugų vis dar gyveno tenai. Tačiau po trejų metų pertraukos vis tik sugrįžau ir pamačiau miestą kitomis akimis. Baimės, kad kas nors gali išvesti mane iš [dabartinio mano gyvenimo] kelio, nebeliko. Atvirkščiai, aš užjaučiau ir bijojau dėl žmonių, kuriuos pažinojau. Aš pradėjau liudyti šiems žmonėms, ir dabar tai yra žmonės, kurie tarnauja Dievui. Jie nuėjo tą patį kelią, kuriuo Dievas vedė mane...

⁷ Ukr. *Ocmpoz*. Miestelis Ukrainos vakaruose, Rivnės srityje. Gyventojų – 15 000.

⁸ Tai buvo tas pats pastorius – vaikystės laikų draugas, kuris vežė Romaną į baptistų reabilitacijos centrą.

Čia aš paklausiau: „kaip kilo mintis įsteigti reabilitacijos centrą gimtajame mieste?“

Romanas atsakė:

Kaip bažnyčiai tampa aišku, kad [aplink] yra tiek daug priklausomybę turinčių žmonių? Sakykim, kad [kurioje nors] šeimoje motina vaikšto į bažnyčią. [Kartu su ja] bute gyvena jaunas priklausomas nuo narkotikų sūnus. Ji ateina pas pastorių ir sako: „Ką man daryti? Aš nežinau, ką man daryti, kaip paveikti, kaip kovoti su juo.“ Arba moteris ateina [pas pastorių] ir sako: „Aš gyvenu su alkoholiku. Jis tapo nepataisomu girtuokliu. Ką man su juo daryti? Aš kalbu jam, kalbuosi su juo, bet niekas nesikeičia...“ Šiais atvejais medicinos metodai neveikia arba turi tik trumpalaikį efektą. Nei moralizavimas, nei milicija nepadeda. Šis [priklausomybės įveikimo] procesas yra ilgai trunkantis procesas. Tu negali išvaduoti asmens iš priklausomybės per tris dienas ir sakyti: „štai ir viskas, esi laisvas.“ Aš negaliu. Dievas gali tai padaryti, bet praktika rodo, jog Dievas nori, kad mes dirbtume su šiais žmonėmis. Daugiausia tie, kurie dirba su tokiais [priklausomais], yra tie, kurie patys buvo tokie...

Taip sprendimas [įsteigti reabilitacijos centrą] buvo priimtas ir tarnystė įsivažiavo, ir Dievas padarė daug per šią tarnystę⁹. Šiandien daug pastorių Ukrainoje yra buvę priklausomi, nors aš nežinau, kiek tiksliai procentų. Tai yra, jie dabar yra žmonės – bažnyčios lyderiai. Yra tikrai daug vardų ir daug tokių žmonių... Prieš kurį laiką Dievas veikė per evangelizaciją, tačiau Dievas keičia savo priegą ir visuomenė keičiasi...¹⁰

Romanas šioje interviu ištraukoje keletą kartų kalba ir leidžia suprasti, kad jis tėra įrankis, didesnio Dievo plano dalies vykdytojas. Tokia retorika yra tipiška baptistams. Tačiau ši retorika nėra automatiškai perimama atsivertimo metu. Jos būna išmokstama ir tam reikia laiko bei pastangų tiek iš naujai atsivertusio, tiek ir iš jį supančių labiau patyrusių tikinčiųjų. Tai, kas pašaliečiui gali skambėti kaip įkyrus, monotoniškas, pasikartojantis ir fanatiškas kalbėjimas apie Dievą, smegenų plovimo būdas, tikintiesiems perteikia realų pasaulį, kur gyvasis Dievas veikia pasaulyje, kasdiniame kiekvieno jų gyvenime ir istorijoje (Harding 1987; Harding 2000).

Kaip ši retorika formuojama ir kaip ji veikia realybėje, pailustruosiu toliau aprašytu Vadimo liudijimu ir šio liudijimo analizėje. Liudijimas yra ypatingas kalbėjimo žanras – naratyvas, kurio metu perteikiama situacija, įvykis, kada

⁹ Romano tarnystė reabilitacijos centre truko pusantrų metų, iki karas pasiekė jų miestelį.

¹⁰ Čia Romanas turi omeny skirtingus laikotarpius ir atitinkamai evangelizacijos būdus, kurių padedami į baptistų judėjimą įsitraukdavo naujai atsivertę. Ėjimas į gatves, filmo „The Jesus Film“ organizuojamos masinės peržiūros ir panašūs evangelizaciniai projektai buvo sėkmingai veikiančios strategijos, pradėtos įgyvendinti prieš pat Sovietų Sąjungos išformavimą. Dabartiniu metu šios strategijos jau nebėra tokios paveikios ir, anot Romano, reabilitacijos centrai yra ta vieta, iš kur baptistų judėjimas labiausiai pasipildo aktyviais nariais.

Dievo įsikišimas pasakojančiajam buvo akivaizdus¹¹. Dažniausiai toks liudijimas yra asmeninė atsivertimo istorija. Tačiau kiekvieno sekmadieninio susirinkimo metu baptistų bendruomenėse yra skiriama laiko (paprastai po pamoklo), kai jos nariai būna kviečiami pasidalinti liudijimais apie Dievo veikimą, kuri jiems teko patirti po paskutiniojo savo sekmadieninio apsilankymo. Šiais atvejais galima išgirsti apie mažesnės reikmės „stebuklus“, tokius, kaip po maldos stauga liovęsis įkyrus lietus ir pan. Vis dėlto bendruomenėse retkarčiais apsilanko koks nors svečias iš kitos bendruomenės, kurio paprašoma paliudyti, ką Dievas nuveikė jo ar jos gyvenime. Tuomet paprastai būna atpasakojama atsivertimo istorija. Būtent taip atsitiko ir Vadimui, atvykusiam pasimatyti su Romanu ir jo bendruomene 2017 m. pradžioje. Toliau pateiksiu fragmentus iš įrašyto ir transkribuoto liudijimo, iliustruojančio, kaip bibliniai tekstai atgyja Vadimo gyvenimo istorijoje ir vaidina svarbų vaidmenį jo pasaulio suvokime. Buvęs priklausomas nuo narkotinių medžiagų, o dabar brandus tikintysis jis tai demonstruoja savo liudijime. Romanas taip pat yra svarbus veikėjas šioje istorijoje.

Vadimas, kuriam kiek daugiau nei trisdešimt, sakosi norįs pradėti pasakojimą nuo istorijos apie keturis draugus, kurie atliko gerą darbą:

Jie pasiėmė su savimi savo paralyžiuotą draugą pas Jėzų, kad šis jį išgydytų. Tačiau ten buvo tiek daug žmonių, atėjusių pamatyti Jėzų, kad jie negalėjo per minią patekti į pastatą [kuriame buvo Jėzus]. Tada jie užtempė jį ant stogo ir, pririšę virves prie neštuvų, sugebėjo nuleisti jį žemyn pro skylę, kurią padarė stoge. Jis net nenorėjo būti išgydytas, tačiau buvo išgydytas dėl jo draugų tikėjimo¹². Paralyžiuotajam reikėjo keturių žmonių, kad jam padėtų. Jei būtų tik trys žmonės, tai reikštų, kad vienam jų tektų laikyti dvi virves. Jis to padaryti nesugebėtų. Paralyžiuotasis galėtų nukristi, ir jo draugai, besistengdami išlaikyti virves, galėtų kristi paskui. Tam reikėjo keturių draugų. Kiekvienas vaidino savo vaidmenį. Visi kartu ir kiekvienas iš keturių gelbėjo savo draugą.

Anot Vadimo, tą patį galima būtų pasakyti ir apie jį. Jo atveju viskas prasidėjo nuo pirmojo asmens. Sulig tais žodžiais Vadimas rodo ranka kryptimi, kur sėdi Igoris, vienas pabėgėlių bendruomenės narių, besiklausančių jo liudijimo: „Kartą Igoris sustabdė savo seną automobilį ir pavėžėjo tris ar keturis asmenis, vartojančius narkotikus.“ Vadimas netgi neatsimena, ką tiksliai vairuotojas jiems tada

¹¹ Lietuvių kalboje (taip pat kaip ir rusų, ar ukrainiečių kalbose) liudijimo terminas (angl. *testimony*) vartojamas platesne prasme, ne tik kalbant apie asmeninę patirtį, bet ir kaip naratyvas, apskritai vartojamas evangelizacijos procese (angl. *witnessing*). Būtent šia prasme Romanas vartojo šį žodį savo interviu.

¹² Istoriją apie stebuklingą paralyžiuoto asmens išgydymą žr. *Biblija...* 2007[1996]: 1126–1127 (Mk 2, 1–12) ir 1163 (Lk 5, 17–26). Vadimas kalba apie įvykį: „Štai vyrai neštuvais atnešė paralyžiuotą žmogų. Jie bandė jį įnešti į vidų ir paguldyti priešais Jėzų. Nerasdami pro kur įnešti dėl žmonių gausybės, jie užlipo ant stogo ir, praardę jį, nuleido ligonį kartu su neštuvais žemyn ties Jėzumi“ (*Biblija...* 2007[1996]: 1163 (Lk 5, 18–19)). Tiesa, nė viename Biblijos tekste nėra teigiamai, kad paralyžiuotasis nenorėjo būti išgydytas, kaip kad teigė Vadimas.

pasakė. Vartojantieji narkotikus, tarp jų ir Vadimas, buvo tada „su narkotikais, nuodėmėje, vagystėje ir visame kame...“ Antras asmuo buvo Tatjana Ivanovna, [Vadimo] darželio auklėtoja¹³. „Kitas asmuo buvo šis žmogus“, – Vadimas rodo ranka į Romaną:

Šis žmogus net neįtaria, kaip jis padėjo, kaip nukreipė mane. Netrukus po mano antro mėginimo nusižudyti jis man paskambino. Aš bandžiau pasikarti tą vakarą, nors man ir nepavyko, nes lūžo kablys. Nors ir pats buvo ne geriausios būsenos, Romanas bent jau buvo tarp tikinčiųjų. Jis paklausė, kaip laikaisi, ir aš atsakiau, kad viskas blogai. Aš du kartus bandžiau pasikarti ir buvau sugniuždytas. Paskutinius dvejus metus aš vartojau prasčiausią ir pigiausią „chemiją“. Aš svėriau 45 kilogramus, o mano ūgis – 180 cm. Jau dvejus metus aš leidausi narkotikus į kaklą. Tai buvo velniškas veiksmas. Jis [velnias] man „kabino“ (rus. slengas *наешивал*), kad net jei aš padalinčiau save pusiau, vis tiek likčiau gyvas... Aš nieko negirdėjau apie Romaną jau metus laiko ir maniau, kad jis mirė ir buvo palaidotas kur nors apie Kijevo¹⁴. Bet jis paskambino man ir pasakė, kad jis esąs tikinčiųjų [reabilitacijos] centre. Aš pamaniau, kad jis išsikraustė iš proto. Aš paklausiau, ką jie ten veikia. Jis atsakė, kad jie skaito Bibliją ir gyja [nuo priklausomybių]. Žinia, kad kažkur yra laisvė, sudomino mane ir aš bandžiau prisiskambinti Romanui kas antrą trečią dieną. Aš norėjau sužinoti apie tai daugiau. Jis neatsiliepė, tačiau perskambino man po dviejų mėnesių. Mano būseną tuo metu buvo labai prasta. Manęs norėjo milicija, banditai manęs ieškojo. Viskas bloga, kas galėjo įvykti, man atsitiko. Romanas išsivežė mane į centrą. Aš praleidau ten daug laiko. Aš „išeidinėju“ iš komos būsenos labai lėtai. Tai dėl to, kad viskas buvo arti [prie reabilitacijos centro]; miestas buvo šalia... Telefonas, skambutis – ir viskas, visi kenčia¹⁵. Ketvirtas asmuo buvo Sergejus Viktorovičius, kuris išsiuntė mane į Vakarų Ukrainą¹⁶. Dėl ko aš pradėjau pasakoti istoriją apie keturis asmenis? Kai tapau tikinčiuoju, šių keturių žmonių, kurie meldėsi už mane, veidai iškilo man prieš akis. Aš išvykau į Rivnę, į [reabilitacijos] centrą ir čia atradau savo laisvę.¹⁷

Šis Vadimo liudijimas iliustruoja, kaip tikinčiojo asmeninė patirtis būna perteikiama, suvokiama ir išgyvenama per įvykius, aprašytus Biblijoje. Siekiant nutiesti kuo gyvybingesnes paraleles tarp dviejų istorijų, jam tenka apeiti kai kuriuos neatitikimus. Būtent jis demonstruoja jungtis ten, kur jų, griežtai žiūrint,

¹³ Tatjana Ivanovna buvo man nepažįstama baptistų bendruomenės narė, gyvenusi tame pačiame miestelyje Vadimo kaimynystėje. Ji nepaliko miestelio vykstant karui ir vis dar gyveno ten Vadimo liudijimo metu.

¹⁴ Paskutinį kartą prieš Romano skambutį, kai jis su Vadimu matėsi, jie abu gyveno Kijeve.

¹⁵ Vadimas turi omenį, kad narkotinės medžiagos buvo nesunkiai gaunamos.

¹⁶ Man visiškai nežinomas asmuo. Egzistuoja praktika pasiūlyti priklausomiems nuo alkoholio ir narkotinių medžiagų asmenims vykti į kitą reabilitacijos centrą, užuot mėginus tęsti jų nesėkmingą reabilitaciją toje pačioje vietoje.

¹⁷ Ukr. *Рівне*. Miestas Vakarų Ukrainoje, kur Vadimui pagaliau pavyko atsikratyti savo priklausomybės.

nėra. Taip lygindamas save su paralyžiuotuoju, šiam jis priskiria ir savo nenorą išgyti. Be to, Biblijoje papasakotoje istorijoje paralyžiuotojo keturių draugų „komanda“ veikia išvien, tuo pačiu metu. O Vadimo minimi draugai pasirodo skirtingu metu ir netgi ne visi vienas kitą pažįsta. Vadimo atveju jo draugai kaip komanda kartu iškyla prieš jo akis vizijoje, jam jau įtikėjus. Šiuos draugus sieja malda už Vadimą.

Tokie nedideli patobulinimai padeda Vadimui ir jo įsitraukusiems ir empatiškiems klausytojams matyti jo atvejį ne tik kaip vieną stebuklingų pagijimų, bet ir, o tai ne mažiau svarbu, atpažinti kaip biblinės istorijos pasikartojimą. Pagijimas – „laisvė“ – ateina kartu su atsivertimu. Vėl svarbi simbolika slypi tame, kad Vadimui būnant „su narkotikais, nuodėmėje, vagystėje ir visame kame...“ jis nėra atsietas nuo transcendentinio pasaulio – ryšį su juo palaiko velnias. Kaip ir biblinėje pirmųjų žmonių nuopuolio istorijoje, Vadimo atveju velnias yra „triksteris“, melagis, gundytojas, griovėjas. Po atsivertimo Vadimo akys atsiveria ir jis vizijoje pamato veidus tikrųjų savo draugų.

Būti krikščionimi Vadimui ir kitiems baptistams yra ne tik studijuoti Bibliją ir stengtis laikytis tam tikrų nuostatų savo gyvenime. Tai reiškia suvokti pasaulį ir patirti savo gyvenime įvykius, kurie jau yra aprašyti Biblijoje. Šios patirtys ir liudijimai dažnai atspindi ir paaiškina lūžius ir perversmus, įvykusius individų gyvenimuose. Taip pat jie geba atskleisti prasmę tokių iš pažiūros beprasmių įvykių juos supančiame pasaulyje, kaip karas, išplisęs šalies rytuose.

Vadimas yra baptistas, patyręs atsivertimą jau nepriklausomoje Ukrainoje. Jis, kaip ir Romanas, įsiliejo į gretas aktyvių tikinčiųjų, praėjusių išgijimo kelią reabilitacijos centruose, kur su jais dirbo tokie patys buvę priklausomi tikintieji. Ši, jau nemaža grupė neturi ir neieško sąsajų su sovietine baptistų tradicija. Galima tarti, kad tęsdami tarnystę ar imdamiesi aktyvaus dalyvavimo savosiose bendruomenėse, jie kuria savo tradiciją ir tokiu, nors ir pasyviu, būdu dalyvauja transformuojantis Ukrainos baptistų judėjimui.

Antropologė Susan Harding taip pat yra pažymėjusi specifinį, grindžiamą Biblija kalbos būdą, kuris permaino jų realybę ir juos pačius taip, kad antgamtiška tampa realu, suvokiama ir neginčijama: „kalbėjimas yra tikėjimas“ (Harding 1987: 179; Harding 2000: 33, 60). Tiesa, kaip mano tyrimo laukas parodė, nuo asmenis perkeičiančio tikėjimo iki grindžiamos Biblija retorikos įvaldymo tikinčiojo dažnai laukia netrumpas kelias, kurį praeina ne visi įtikėjusieji.

Panašiai ir antropologė Tanya Luhrmann kritikuoja Harding, teigdama, jog intymiam ir asmeniniam religiniam santykiui užmegzti vien kalbėjimo nepakanka (Luhrmann 2004). Ji pažymi, kad ritualai ir emocinis įsitraukimas taip pat yra svarbios praktikos ir psichologinės technikos, kurių išmokstama formuojantis pakitusiam savęs ir pasaulio suvokimui (Luhrmann 2004). Kad ir kaip būtų, grįžtant prie šio skyriaus ir viso straipsnio perspektyvos, nei Romanas, nei Vadimas,

nei daugelis, kaip ir jie, patyrusių atsivertimą reabilitacijos centruose, su sovietine baptistų tradicija nėra niekaip susieti ir ji jiems nieko nereiškia.

Išvados

Sovietinės tradicijos laikymasis iki šiol svarbus daugeliui buvusios Sovietų Sąjungos erdvėje gyvenančių baptistų. Jie laikosi uždaros pasaulio atžvilgiu pozicijos, yra susitelkę į savų bendruomenių gyvenimo organizavimą, skrupulingai saugo griežtas elgesio ir aprangos taisykles ir jų paiso. Jie nepatikliai žiūri į naujai atsivėrusias galimybes, kurios sovietinio režimo metu jiems buvo neprieinamos, netgi draudžiamos. Tai veikia tarsi inertinė jėga, jau dešimtmečius išlaikanti konservatyviąją tradiciją prasminga. Visgi tokia laikysena patiria stiprų spaudimą šiuolaikinėje Ukrainoje. Šioje valstybėje šiuo metu vyksta baptistų judėjimo transformacija, sukelianti vidinius konfliktus. Savo tyrimo metu mėginu išsiaiškinti priežastis, nulemiančias pokyčius ir veiksnius, sukeliančius konfliktus Ukrainos baptistų judėjime.

Savo tyrime daug dėmesio skyriau ne tik pačių priežasčių, lemiančių kaitą, analizei. Mane ne mažiau domino ir tai, kaip transformacijos metu kinta pačių tikinčiųjų pasaulėžiūra, o kintanti pasaulėžiūra savo ruožtu daro įtaką hermeneutinėms biblinių tekstų tradicijoms. Didelio, institucinio masto ir asmeninių išgyvenimų lygmenų sąsaja atliekant tyrimus tarp evangeliškųjų krikščionių yra ypač svarbi dėl jų religinių patirčių intensyvumo. Šios religinės patirtys persmelkia ne tik privatų, bet ir jų kasdienį socialinį gyvenimą (Robbins 2014). Tad mano giliu įsitikinimu, antropologinė holistinė perspektyva yra ypatingai vaisinga tyrinėjant šiuos tikinčiuosius.

Straipsnyje siekiau kuo daugiau naudoti lauko tyrimo medžiagos ir jos analizės, todėl pasirinkau išskleisti dvi gerokai tarpusavyje besiskiriančias priežastis, lemiančias Ukrainos baptistų judėjimo kaitą. Viena jų – įkaitusi politinė atmosfera šalyje. Ši priežastis yra išorinė, pasaulietinė, tačiau vis labiau įtraukianti bei keičianti ir tikinčius baptistus. Kai kuriuos jų, kaip Romaniuką, politiniai įvykiai privertė atsisakyti iki tol puoselėtos tradicinės tikinčiųjų neįsitraukimo į pasaulietinius reikalus ir bažnyčios paklusnumo valdžiai pozicijos. Kitus, kaip rusakalbių pabėgėlių iš Donbaso bendruomenės pastorių, kilęs ten karas privertė išeiti iš pasyvios būsenos ir išsikelti, reflektuoti bei pasirinkti savo tautinę tapatybę bei pilietiskai aktyvią poziciją.

Kita mano pasirinkta priežastis kyla iš judėjimo vidaus. Perėję reabilitacijos centrus, ten pasveikę ir atsivertę aktyvūs tikintieji formuoja savitus tinklus, kuriuos sieja panašios patirtys, o kai kuriuos jų, kaip parodyta šiame straipsnyje, ir ilgametė draugystė. Šie, tokiu būdu įtikėję baptistai turi savitus dalyvavimo bažnytinėje veikloje ir religinius išgyvenimus, kuriuose daug vietos užima pagalba ir tarnystė. Sovietinės tradicijos konservatyviai religinei etikai čia nebelieka vietos.

Literatūra

Bartkowski, John. 1996. Beyond Biblical Literalism and Inerrancy: Conservative Protestants and the Hermeneutic Interpretation of Scripture, *Sociology of Religion* 57(3): 259–272.

Batalden, Stephen K. 1993. Introduction, S. K. Batalden (ed.). *Seeking God: The Recovery of Religious Identity in Orthodox Russia, Ukraine, and Georgia*. NIU Series in Slavic, East European, and Eurasian Studies: 3–12. DeKalb: Northern Illinois University Press.

Bauman, Richard. 2004. *A World of Others' Words: Cross-Cultural Perspectives on Intertextuality*. London: Blackwell Publishers.

Bauman, Richard; Briggs, Charles L. 1990. Poetics and Performance as Critical Perspectives on Language and Social Life, *Annual Review of Anthropology* 19: 59–88.

Bebbington, David W. 1989. *Evangelicalism in Modern Britain: A History from the 1730s to the 1980s*. London, New York: Routledge.

Bernard, H. Russell. 2006. *Research Methods in Anthropology: Qualitative and Quantitative Approaches*. Lanham, MD: AltaMira Press.

Biblija: Senasis Testamentas, Naujasis Testamentas. 2007[1996]. Vilnius: Tikėjimo žodis.

Bielo, James S. 2004. Walking in the Spirit of Blood: Moral Identity among Born-Again Christians, *Ethnology: An International Journal of Cultural and Social Anthropology* 43(3): 271–289.

Bielo, James S. 2007. Recontextualizing the Bible in Small Group Discourse, *SALSA XIV: Texas Linguistic Forum* 50: 1–9.

Bielo, James S. 2008. On the Failure of 'Meaning': Bible Reading in the Anthropology of Christianity, *Culture and Religion: An Interdisciplinary Journal* 9(1): 1–21.

Coleman, Simon. 2006. When Silence isn't Golden: Charismatic Speech and the Limits of Literalism, M. Engelke; M. Tomlinson (eds). *The Limits of Meaning: Case Studies in the Anthropology of Christianity*: 39–61. New York: Berghahn Books.

Crapanzano, Vincent. 2000. *Serving the Word: Literalism in America from the Pulpit to the Bench*. New York: New Press.

Denzin, Norman K. 2009. *The Research Act: A Theoretical Introduction to Sociological Methods*. New Brunswick: Aldine Transaction.

Engelke, Matthew. 2009. Reading and Time: Two Approaches to the Materiality of Scriptures, *Ethnos: Journal of Anthropology* 74(2): 151–174.

Harding, Susan F. 1987. Convicted by the Holy Spirit: The Rhetoric of Fundamental Baptist Conversion, *American Ethnologist* 14(1): 167–181.

Harding, Susan Friend. 2000. *The Book of Jerry Falwell: Fundamentalist Language and Politics*. Princeton: Princeton University Press.

Jørgensen, Danny L. 1989. *Participant Observation: A Methodology for Human Studies*. Applied Social Research Methods Series 15. Newbury Park, London, New Delhi: Sage Publications.

Kaneff, Deema. 2018. Religion, Customs and Local Identity: Bi-spirituality in Rural Ukraine, *Religion, State and Society* 46(2): 139–155.

Kuipers, Joel C. 1990. *Power in Performance: The Creation of Textual Authority in Weyewa Ritual Speech*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Lankauskas, Gediminas. 2008. On the Charisma, Civility, and Practical Goodness of “Modern” Christianity in Post-Soviet Lithuania, *Focaal: Journal of Global and Historical Anthropology* 51: 93–112.

Lankauskas, Gediminas. 2009. The Civility and Pragmatism of Charismatic Christianity in Lithuania, M. Pelkmans (ed.). *Conversion after Socialism: Disruptions, Modernisms and Technologies of Faith in the Former Soviet Union*: 107–128. Oxford: Berghahn Books.

Lyubashchenko, Victoriya. 2010. Protestantism in Ukraine: Achievements and Losses, *Religion, State and Society* 38(3): 265–289.

Luhrmann, Tanya M. 2004. Metakinesis: How God Becomes Intimate in Contemporary U.S. Christianity, *American Anthropologist* 106(3): 518–528.

Malley, Brian. 2004. *How the Bible Works: An Anthropological Study of Evangelical Biblicalism*. Walnut Creek: AltaMira Press.

McGrath, Alister E. 2015. *Christianity: An Introduction*. Oxford: Wiley-Blackwell.

Pyzh, Yaroslav. 2012. *The Confessing Community as the Ecclesiological Core of the Baptists in the Soviet Union, 1960–1990*. A Dissertation. Faculty of the School of Theology, Southwestern Baptist Theological Seminary. Ann Arbor, MI.

Plokhyy, Serhii. 2002. State Politics and Religious Pluralism in Russia and Ukraine: A Comparative Perspective, P. G. Danchin, E. A. Cole (eds). *Protecting the Human Rights of Religious Minorities in Eastern Europe: Human Rights Law, Theory, and Practice*: 297–315. New York: Columbia University Press.

Robbins, Joel. 2014. The Anthropology of Christianity: Unity, Diversity, New Directions. An Introduction to Supplement 10, *Current Anthropology* 55(S10): S157–S171.

Shah, Timothy Samuel. 2009. For the Sake of Conscience: Some Evangelical Views of the State, S. F. Joireman (ed.). *Church, State and Citizen: Christian Approaches to Political Engagement*: 115–143. Oxford, New York: Oxford University Press.

Tomlinson, Matt; Engelke, Matthew. 2006. Meaning, Anthropology, Christianity, M. Engelke, M. Tomlinson (eds). 2006. *The Limits of Meaning: Case Studies in the Anthropology of Christianity*: 1–37. New York: Berghahn Books.

Wanner, Catherine. 2003. Advocating New Moralities: Conversion to Evangelicalism in Ukraine, *Religion, State and Society* 31(3): 273–287.

Wanner, Catherine. 2004. Missionaries of Faith and Culture: Evangelical Encounters in Ukraine, *Slavic Review: Interdisciplinary Quarterly of Russian, Eurasian, and East European Studies* 63(4): 732–755.

Wanner, Catherine. 2007. *Communities of the Converted: Ukrainians and Global Evangelism*. Culture and Society after Socialism. Ithaca: Cornell University Press.

Wanner, Catherine. 2009. Conversion and the Mobile Self: Evangelicalism as ‘Travelling Culture’, M. Pelkmans (ed.). *Conversion after Socialism: Disruptions, Modernisms and Technologies of Faith in the Former Soviet Union*: 163–182. Oxford: Berghahn Books.

Wuthnow, Robert. 1994. *Sharing the Journey: Support Groups and America’s New Quest for Community*. New York: Free Press.

Гордеев, Алексей. 2015. *Церковь на Майдане*. Национальные евангельские авторы. Киев: Книгоноша.

Черенков, Михаил. 2012. *Бантизм без кавычек: очерки и материалы к дискуссии о будущем евангельских церквей*. Черкассы: Коллоквиум.

Transformations of the Ukrainian Baptist Movement in the Face of Societal Changes and Upheavals

Eugenijus Liutkevičius

Summary

This article explores the rapid transformation of the contemporary Ukrainian evangelical movement. The goal of the article is to explore the principal causes and transformational forces. My fieldwork is focused on the Baptist communities in Lviv.

By transformation, I mean when local believers abandon the conservative style of practising religion, the so-called tradition, which was inherited from the Soviet period. Some of the main characteristics of traditional Baptists are a general suspicion of worldliness, a strict dress code, social conservatism, and isolationism (Wanner 2007; Wanner 2009).

My study of evangelical believers brought me to pay closer attention to the inner theology of believers when understanding and interpreting the changes in the movement. Scholars working within the discipline of anthropology and among evangelical Christians criticised the tendency of some social scientists to bypass the inner theology, perception and religious experiences of the believers

they study. This leads to misleading assumptions, such as Christians being passive agents mostly depending on secular institutions and beholden to external cultural, political, economic and social contexts. Thus, my goal in travelling to Ukraine was to find the balance between the inner perception of the believers I studied and the 'outer' circumstances that become determinative of them. I reflect, illustrate and illuminate the transformation of Ukrainian evangelicals, mainly by giving voice to, and paying attention to, individual believers and their interpretations of change.

I argue that one of the principal causes of the transformation of the Ukrainian Evangelical movement is the constant highly turbulent and electrified political scene in the country. I explore how believers become engaged in political life and events happening in Ukraine, although this causes them to change their view of society. I further explore how excerpts from the Bible are used in order to interpret and explain the new position they have taken.

I start by presenting and analysing the case of Mykola Romaniuk, the pastor of the Bible Church in Irpin. According to the tradition of detachment from worldly deeds, he wrote about and preached in public for the silent separation of God's children from sinful society just a few months before Euromaidan started (2013 and 2014). The pastor had previously lived through all the political changes, including the Orange Revolution (2004–2005), without doubting his certitude. However, his personal transformation started after the brutal behaviour of the security forces against peaceful protestors. This event caused him to contemplate on and reinterpret biblical texts, by finding a new meaning in some of the verses which allowed him to become politically engaged.

Since political events such as the Orange Revolution and the Maidan Revolution combined with the recent war in Donbas in the eastern part of the country, Ukrainian Evangelicals find themselves under pressure to choose sides in the conflict. I have chosen the Bible study group of the IDP (Internally Displaced Person) Baptists from Donbas as the next illustration of the changes. During one study session, their pastor drew the attention to the verses in the Bible where St Paul, by example, showed that one should not resign from the worldly citizenship for the sake of the heavenly, and emphasised that believers should be active citizens in both realms. These verses would normally not have been singled out and interpreted in this manner by traditionalists.

Both cases are interesting, as they show how the circulation of biblical texts finds new interpretations in particular socio-historical moments.

I continue with the second reason for the rapid changes: the social engagement of Ukrainian evangelicals. Here, I focus on establishing and serving at rehabilitation centres for addicts. During my fieldwork, I have heard many testimonies from former drug addicts who overcame their addiction through the

rehabilitation centres, and became believers. In the article, I present the cases of two friends, Roman and Vadim, who went through rehabilitation and then became active evangelicals. I illustrate how Baptists make a specific rhetorical composition, looking at the world through the lenses of biblical texts, as they take their listeners to a transcendental level of their life stories. They form a representative group that forces the rapid transformation of the Ukrainian evangelical movement, for, like many other newly converted Baptists, tradition teaches them nothing and means nothing to them.

Gauta 2021 m. birželio mėn.